

תכנונו של מבצע „חירם“

סא"ל גבריאל לוריא

„ברוש“ היה בהקנית כוחו של הצבא-הסורי והתשתו — אשר אף הוא נכשל במגמתו, לנתק את „אצבע הגליל“. אכן, אחרי קרבות „עשרת הימים“ שוב לא פתח הצבא הסורי במתקפה עד לחתימת הסכם שביתת-הנשק עם ישראל, כעבור שנה תמימה (20 ביולי 1949). אך האיום של חידוש מתקפה סורית לעבר ראש-פינה ואילת-השחר, במתואם עם התקפה של „צבא-ההצלה“ מגורת מלכיה—קדש, היה עדיין שריר וקיים. יש להדגיש כי המרחק בקו-האוויר בין קודקדו של „משולש“ משמר-הירדן והשטח המוחזק על-ידי „צבא-ההצלה“ לאורך נחל חצור לא עלה על 5 ק"מ.

עם פרוס ההפוגה נוצר בגליל מצב בלתי-נסבל, אשר היה ברור כי לא יוכל להמשך לאורך ימים, נוצרה מובלעת, או „שק“, אשר ממדיה — כ־30 ק"מ מצפון לדרום ו־25 ק"מ ממזרח למערב. קו-ההקף של „שק“ זה, שהוחזק על-ידי „צבא-ההצלה“, היה איפוא כ־100 ק"מ. משני עבריו של „שק“ זה — השתרעו שתי רצועות צרות, הנתונות לשליטתו של צה"ל. גם אם נתעלם מהסכנה של פריצה מלב הגליל, לניתוק רצועות אלו — דבר שכבר עמדנו על אפשרותו — הרי עצם ההחזקה בקרחונית בן 100 ק"מ הצריך כוחות גדולים, אשר בסופו של חשבון לא היו קטנים בהרבה מהנדרש לכיבוש של המובלעת כולה.

„כיס הגליל“ השתרע בלבו של שטח הררי, הנוח להגנה. לרשות „צבא-ההצלה“ עמדה רשת כבישים טובה (3 עורקים לרוחב — ממזרח למערב; ו־2 עורקים לאורך — מצפון לדרום). עורקים אלה התפתלו בינות ההרים, כשהם מחייבים כל כוח תוקף להיצמד אליהם ואינם מאפשרים פריסה של שריון; מאידך גיסא, מעניקים העורקים אפשרות לתמרון מהיר של כוחות בתוך המובלעת, לשם יצירת נקודות-כובד בהגנה ובהתקפה.

באשר לאויב — נסתפק כאן בציור הפרטים ההכרחיים ביותר בלבד.

גלגולים רבים עברו על „צבא-ההצלה“ מאז היוסדו בשלהי שנת 1947. עיקרו בנוי היה על מתנדבים מוסלמיים מכל רחבי ארצות-ערב (ואף מעבר להן), שנחלצו למלחמת-הקור דש בארץ-ישראל — והיו בו סורים, לבנונים, עיראקים, יר-גוסלבים, מצרים, ואף פלשתינאים. נתיבי-הלחימה שלו היה ספוג כשלונות: החל בהתקפת-הנפל על יחיעם, ב־20 בינואר 1948, דרך טירת-צבאי, משמר-העמק וצפת — ועד פינויו מן הארץ, לשם התארגנות — אחרי פלישת צבאות-ערב הסדירים ב־15 במאי 1948 — לבסיסו הקבוע, בקטנה, שמ-דרום-מערב לדמשק.

ב־6 ביוני נכבשה מלכיה בשנית על-ידי האויב. נפתח הפתח דרכו זרמו „כוחות-ההצלה“ לגליל — והשתלטו על החלל הריק שהיה קיים במרכזו; הפעם פעלו בחסותו הישירה של

מבצע „חירם“, אשר נערך בימים 31—28 באוקטובר 1948, חופס אחד ממקומות-הכבוד בשורת מבצעי צה"ל תודות לשני גורמים: במבצע זה שוחרר במחיידי הגליל, וגבול המדינה הוצב בצפון על הגבול המנדטורי, והיה זה מבצע-בוק, אשר תוך 60 שעות הביס לחלוטין את „צבא ההצלה“ של פאוזי אל-קאוקג'י.

בדומה למבצעים אחרים מתקופת מלחמת-הקוממיות, לא נתגבשה התכנית הסופית למבצע לאלתר. ההפך היה הנכון: תכנונו של מבצע „חירם“ עבר שלבים שונים ורבים בטרם קיבל את צורתו הסופית. חושבני שכמבוא לתיאור המבצע עצמו, וכעזר להבנת המסיכות בהן נערך והגורמים מהם הושפע — יהיה זה מן-העניין שלא להסתפק בסיפור מהלכיו של המבצע, או בתכנונו הישיר בלבד, במהדורתו הסופית, אלא גם לתהות קצת על אותם שיקולים שונים ותכניות-ראשוניות, אשר בצירופם הולידו את התכנית הסופית.

הרקע

להבנת הרקע למבצע „חירם“ עלינו לעמוד על המצב שנתהווה בגליל עם סיום קרבות „עשרת הימים“ (9 יולי — 19 יולי 1948). במבצע „דקל“ הצליחו כוחות חזית-הצפון להתקדם במהירות, מגזרת עכו, ולהשתלט על שפרעם; לפני שהיתה שהות לקאוקג'י לעמוד על המתרחש — עטו על גזרת, בדרך העולה אליה משפרעם, וכבשוה לאחר התנגדות קלה. שיחק לו מזלו, לקאוקג'י: נשימתם של כוחות צה"ל היתה קצרה, לא היה לאל ידם לנצל בתנופה הראויה את ההצלחה — ומה עוד שההפוגה נכנסה לתוקפה, והצילה את קאוקג'י בשלב קריטי זה של הפעולות. תודות למבצע „דקל“ הוקטנו ממדיו של „שק הגליל“, המוחזק בידי „צבא-ההצלה“. יש לזכור כי אותה תקופה חששנו לפעולה מתואמת בין כוחות העיראקים שב„משולש“, מזה, ו„צבא ההצלה“, מזה — שתכליתה לבתר את העמק על-ידי כיבוש עפולה. חשש זה התחזק כתוצאה מההתקפות הנמרצות של העיראקים (לאחר-זאת הסתבר שנשאו אופי מקומי בלבד) ב„עשרת הימים“, בגזרת ג'נין והגלבוע — והתקפותיו העקשניות של „צבא-ההצלה“ לעבר סג'רה; עתה חלפה סכנה זו. מבצע „דקל“ שיפר את מצבנו גם בגזרת הגליל-המערבי והקטין שם את סכנת הפריצה לעבר עכו ועמק-ובולון.

לא כן היה המצב בגזרה הסורית, בחזרונו של הגליל. כאן לא השתנה המצב מעיקרו, למרות הקרבות המרים של מבצע „ברוש“ שנועד בשעתו לעקור את הסורים מגזרת משמר-הירדן. בגזרה זו נלחם צה"ל אחת המערכות הקשות שבכל מלחמת-הקוממיות — כשהתוצאה הסופית, עם היכנס ההפוך-גה, היתה מצב של „תיקו“. לא הצלחנו בכיבוש „משולש“ של משמר-הירדן; אולם, מאידך גיסא, השגו הגדול של מבצע

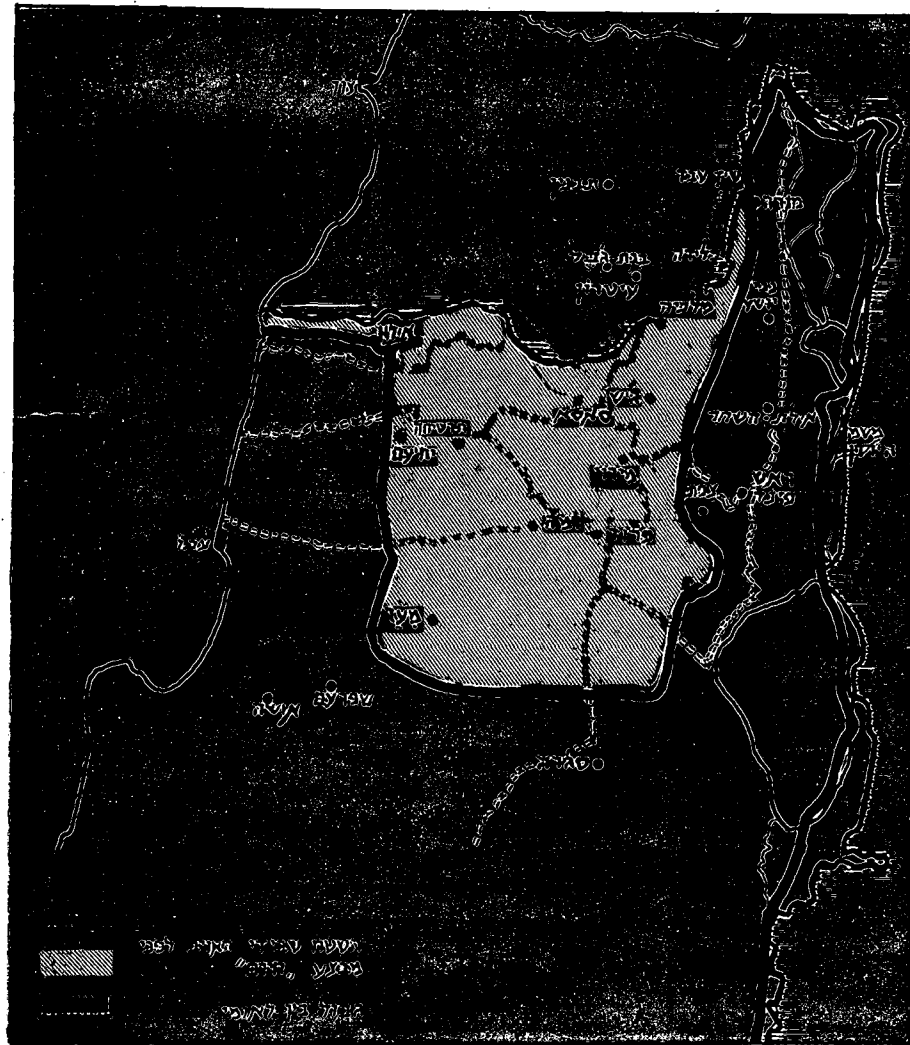
המטה הכללי והחטיבות שהיו במרחבה — בעוד שביתר חלקי הארץ פיקד עדיין המטכ"ל ישירות על הכוחות השונים.

ב־6 באוגוסט 1948 הוציא המטה הכללי את הפקודה בדבר הקמת החזיתות בכל חלקי הארץ. בידי החזיתות הופקדה אח־ריות מבצעית ומנהלתית במרחביהן. פקודה זו חילקה את מרחב חזית־הצפון לשלושה מחוזות וקבעה כי שלושה גדודי חיל־המשמר יוקמו בכל מחוז. הקמת גדודי־המשמר הקלה במידת־מה על העומס המוטל על חטיבות חיל־הרגלים בהב־טחת קו־החזית הארוך ואפשרה יציאתן להתארגנות.

כוחות חיל־הרגלים שעמדו לרשות חזית־הצפון כללו 4 חטיבות — מכלל 12 החטיבות של צה"ל או — והן: חט' 7, חט' 9, חט' 2, חט' 1.

נעמדו במספר מלים על מצב חטיבות אלו בהפוגה השניה: חט' 7 הגיעה לאחר נצחונה במבצע "דקל" ליכולת קרבית גבוהה; היא כללה 2 גדודי־רגלים וגדוד־משורין. אפיין אותה המספר הגדול של אנשי מח"ל מארצות אנגלו־סכסיות — והיא אף היתה היחידה בין חטיבות צה"ל במלחמת־הקור ממיות שגם מפקדה היה מאנשי חוץ־לארץ*.

הגליל — לפני מבצע "חירס"

צבא־לבנון. יש להדגיש כי קאוקג'י לא ראה עצמו כפון להסכמי הפסקת־האש שנחתמו עם ממשלות ערב — בטענה כי הסכמים אלה אינם מחייבים אותו. בפרק־הזמן שבין "דקל" ל"חירס" כלל "צבא־ההצלה" כ־2500—3000 לוחמים, מאור־גנים בשלוש חטיבות קטנות, עם כמה תותחי־שדה ומשורי־גים — כשהפיקוד הישיר עליו נתון בידי קולונל שאוקת שוקייר, קצין לבנוני (דרוזי) ומטהו נמצא בעיטרון שבלבנון. כוחות אלה היו מפוצלים לאורך חזית ה"מובלעת" בנקודות־המוקד שלה. תקופת ההפוגה היתה מלאה כולה בהתגרריות ובהתכתשויות לאורך החזית. בין כוחות "צבא־ההצלה" וצה"ל — מהן קטנות ומהן גדולות בהקפן. ההתגרות הגדולה ביותר היתה זו שמסביב למנרה (23—22 באוקטובר 1948), שהביאה בתעקבותיה את תגובתנו במבצע "חירס".

יש לציין כי בסיכומן של כל ההתגרריות הללו, אשר בהן לא תמיד היתה ידנו על העליונה, נגרמו לצה"ל יותר אבידות מאשר אחר־כך במבצע "חירס" כולו. על דרכי להימתו של קאוקג'י אמר סא"ל מקלף (אח"כ רב־אלוף מקלף), קצין־המבצעים של חזית־הצפון: "קאוקג'י נהג בטמטום, לחם בעק־שנות בכל המקומות במקום להלחם בעקשנות במקום אחר".

היחס והתיאום שבין "צבא־ההצלה" לצבא־לבנון לא היו ברורים לנו. לא היה ניתן לקבוע מראש האם לחימה ב"צבא־ההצלה" תגרור אחר־יה גם את התערבותו של צבא־לבנון. ברם, לא רק היחסים שבין צבא־לבנון ו"צבא־ההצלה" היו לר־טים בערפל, אלא גם היחסים בין צבאות־ערב האחרים, לבין עצמם. "סימן השאלה הגדול" היה: באיזו מידה יש לצפות לשיתוף־פעולה כלל־ערבי אם נתקוף את "צבא־ההצלה"? אכן, תכניותינו למתקפה חייבות היו להתבסס על האפשר־רות הגרועה ביותר.

חזית־הצפון

מרחב חזית־הצפון השתרע צפונה מהקו העובר לאורך ואדי־מילק, מבואות עמק־עירון לאורך רכס הגלבוע, ועמק בית־שאן. מולה: מדרום — הצבא העיראקי (ברכס הרי־אפרים); ממזרח — הסורי; מצפון — הלבנוני; ואילו בפנים הגליל — "צבא־ההצלה". מפקדת חזית־הצפון היתה מפקדת־חזית ראשונה: דהיינו, המפקדה הראשונה שפעלה כדרג־ביניים בין

* הוא "בן" דונקלמן, קצין מאנשי מח"ל מקנדה, בעל עבר קרבי עשיר במלחמת־העולם השניה שהצטיין רבות כמפקד גדוד במערכות גורמנדיה ובקרבנות ארץ־הראצין.

חט' 9 — "עודד" היתה הצעירה בחטיבות צה"ל שהוקמה בחודש יוני. בזמן ההפוגה הועסקה בעיקר בתפקידי החוקה בקו טרם נמצאה האפשרות לתת לה את מכסת כוח-האדם הדרושה; גדודיה היו קטנים ומדולדלים.

חט' 2 — "כרמלי" * — חטיבה זו יצאה ממצע "ברוש" לאחר מלחמה קשה ומתשת; גדודיה היו מדולדלים. בזמן ההפוגה היתה אחראית לגבול הסורי.

חט' 1 — בדומה לחטיבה 7 פעלה חטיבה 1 במסגרת מבצע "דקל" נגד "צבא-ההצלה" — אך בגזרת סג'רה. בשלב זה היו בה 2 גדודי-רגלים וגדודי-פשיטה ממוכן; היתה מופקדת על הגבול הדרומי של מרחב חזית-הצפון. לרשימת הכוחות יש להוסיף 2 פלוגות של בני-המיעוטים: האחת דרוזית, שפעלה במצב "חירם" במסגרת חט' 9 — והשניה צ'רקסית שפעלה במסגרת חט' 7. מציאותן של יחידות אלו בצה"ל היתה בעלת משמעות מיוחדת בקרב תושבי הגליל וביחוד בכפרים הדרוזיים שבתחום שלטונו של "צבא-ההצלה".

התכנית הראשונה

המחשבה לכבוש את הגליל על-ידי פעולת פריצה עמוקה לאורך אחד העורקים ממזרח למערב הופיעה כבר בראשית המלחמה עם צבאות-ערב הפולשים. אחרי כיבוש-המחדש של מלכיה על-ידי חטיבת "יפתח" ב-29—28 במאי 1948, נוצר במרחב-הגליל הפנימי מעין חלל ריק בו שלטו "כוחות מקרמיים" בלבד. הועלה הרעיון להשתמש עתה בחטיבת "יפתח" לשם השלמת טיהור הגליל — ממזרח למערב. אולם מחשבה זו לא הגיעה לכלל מימוש. כי אותו זמן הגיע המצב בגזרת הדרך לירושלים למשבר; חטיבת "יפתח" הוצאה מהגליל והועברה לגזרת לטרון—שערה-הגיא. זמן קצר לאחר זאת שב האויב וכבש את מלכיה.

עתה עם פרוס-ההפוגה השנייה, גיבש המטה-הכללי, כבר ב-1 באוגוסט, את מגמותיו למקרה של חידוש הקרבות. ברור היה שאין אפשרות לפתח ברוזמנית פעולה יזומה בכל-הגזרות. לא יכולנו לרכז עדיפות כוח בכל מקום, והמטה-הכללי היה אף נשאר ללא עתודה לניצול ההצלחה — וכתוצאה מכך מחסור-אפשרות להשיג הכרעה מוחלטת בגזרה איוו שהיא. בנתחו את כוחותיו של כל-אחד מאויבינו ומגמותיו הגיע המטה-הכללי למסקנה שיש לבחור בשתי נקודות-כובד במתקפה והן:

בדרום — נגד הצבא המצרי; ובצפון — נגד הצבא הסורי. הבחירה בנקודות-כובד נעשתה לא רק בתוקף חישוב אסטרטגי גרידא — אלא גם לאור שיקולים טקטיים: היכן מאפשרים מצבי-החזית הקונקרטיים לקוות להצלחה מהירה בהשגת המשימה. שכן, בכונת המטה-הכללי היה או להשיג תחילה הצלחה מהירה (לפי ההערכה — תוך 10 ימים) בכל

* מצבן המדולדל מבחינת מצבת-כוח-האדם של שתי חטיבות אלו — "עודד" ו"כרמלי" — בתקופה זו הביא אפילו את המטה הכללי למחשבה, שלא בוצעה, על איחודן לחטיבה אחת.

** הכינוי לחזית השומרון, והשרון, שהיתה מוכרת יותר בכינויה "חזית ב'".

אחת משתי גזרות האלו — ולאחר זאת להעתיק את המאמץ להשמדת הכוחות העיראקיים שבמרכז הארץ. את תכנוני צה"ל ציינו אז בדרך-כלל מבצעים קצרים ומהירים. יש לזכור כי צה"ל פעל "בקווים פנימיים", וכונת-היסוד שלו היתה להכות כל אויב בנפרד. תוך הטעיה וריתוק בגזרות האחרות — ולהשיג בכל מקרה הכרעה לפני התערבות צבאות-ערב אחרים. ההנחה היתה כי תגובתם של אלה תהיה אטית והססנית — הן בשל יכולתם המבצעית המוגבלת והן מחמת הפירוד הפוליטי ביניהם.

נימוק שני — ואולי המכריע במשקלו — היה תמיד ההתערבות הצפויה של האו"ם (על-ידי כפית הפוגה והפסקת הפעולה). שהיתה תלויה כאותה חרב-דמוקלס על כל תכנוני צה"ל. על-יכן הכרח היה להשיג הכרעה בכל מבצע, (או לפחות, השגים של-משך בנקודת-מפתח) תוך ימים מספר. מכאן נבע הצורך בהתאמת היעדים למסגרת-הזמן הצרה — והשגת יחסי-כוחות שיהיו מכריעים דים.

כפי שצוין, הועדפה אז המתקפה על הצבא הסורי על מתקפה על הצבא העיראקי — על-אף שהלכו נאחו במרכז הארץ, הנוח לתפעולו אל שטחינו החיוניים. הסיבה להחלטה זו נעוצה בהערכה כי העיראקים יושבים במערך-הגנה חזק, וכי למיגורם דרושים כוחות גדולים ומשך זמן ארוך למדי. ונקבע לכן כי הפעולה נגדם תיעשה רק לאחר הבסת הצבא הסורי. בשלב זה היתה השמדת "צבא-ההצלה" מתוכננת רק כפעולת-לואי למהלומה העיקרית על הצבא הסורי או העיראקי. לטיהור הגליל הועדה — בהתאם לחולשתו לפי הערכה, של צבא זה — רק חטיבה אחת: חטיבה 7.

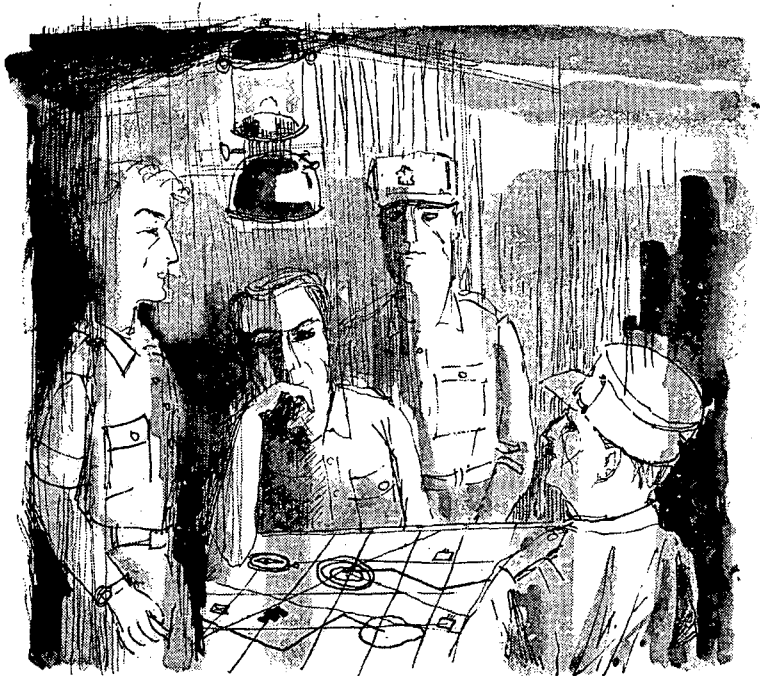
חודש אוגוסט נועד להכנות ארגוניות. חידוש הפעילות נראה כחזוי בחודש ספטמבר. בסוף אוגוסט כבר החל המבצע קורם עור וגידים. כתפקידי נקבעו:

- כמשימה-עיקרית — השמדת הצבא הסורי, אשר יהיה את האיום הרציני יותר לשטחינו החיוניים;
- כמשימה-משנית — טיהור הגליל מכוחות קאוקג'י (משימה זו — היא שקיבלה את שם-הקוד "חירם");
- ריתוק הכוחות העיראקיים — הן בגזרת חזית-הצפון והן בגזרת חזית-המזרח **;
- ריתוק צבא-לבנון.

למבצע "חירם" הוקצו עתה חטיבת חי"ר, גדוד משורין וכוחות חי"מ (חיל-משמר). תכנית המבצע קבעה גם את הקווים האופרטיביים לביצוע המשימה:

כוח של 2 גדודי-רגלים וגדוד משורין נועד לכיבוש סאסא; גדוד חי"ר אחד — לריתוק גזרת תרשיחה; לאחר נפילת סאסא תבוא השלמת הכיתור — בכביש-הצפון (אילון)—נבי-יושע), או בכביש סאסא—תרשיחה. מענין לציין כי המצע כולל עתה עוד אפשרות אחת — שאינה מוצעת עדיין, אבל שנקבעה כי יש לתכננה — והיא פריצה מ-מ-אצבע הגליל לכיוון מערב, דרך שטח לבנון, עד היס בכביש בלידה, עיטרון, בינת-ג'ובייל, תפנין, צור; דהיינו, הכיתור העמוק ביותר מבין התכניות השונות.

כבר חודשים לפני המבצע היתה, איפוא, תכנית "חירם" ערוכה בקוויה הכלליים, אולם עברו עליה גלגולים רבים — עד שלבסוף חזרו אליה; אולם עתה — כאל המאמץ-העיקרי

המתכננים

של חזית-הצפון, ולא עוד כמאמץ-משני, כי מסגרת מתקפה של הצבא הסורי. אך תחילה נשקפו עוד לתכנון מספר גלגוליי-תמורה קודמים.

שינויים בתכנונו של המטה הכללי

במחצית ספטמבר הסתבר למטה-הכללי כי חלן שינויים מדאיגים בהיערכות הצבא העיראקי. צבא זה, אשר לא נקט עד כה יזמה התקפית, הגיע בפרק-זמן זה לשיא גודלו (כ-4 חטיבות חי"ר, 80 משוריינים, 120 כלי-ארטילריה) ורוכז בשלושה ריכוזים בעורק, כשבקו הושארו יחידות-משמר מקומיות — היערכות שהצביעה על מגמות תוקפניות.

בהתאם לכך שינה המטה-הכללי את תכניותיו, ובמקום לפעול נגד הצבא הסורי — החליט לפעול תחילה נגד הצבא העיראקי, מגזרות חזית-הצפון וחזית-המזרח שלמולו. נוסף על כך, הוטל על חזית-הצפון גם לטהר את הגליל, לפי התכנון ל"חירם".

גיבוש התכנית בחזית-הצפון

הצורך במהירות-פעולה ובהפתעה, שעליו עמדנו לעיל — קיבל משנה-תוקף בחזית-הצפון. המרחקים בין "צבא-ההצלה" מזה והצבא הסורי והעיראקי מזה — לא היו גדולים כלל (לפי "מעוף-הציפור", לגבי הראשון — כ-8 ק"מ, ואילו לגבי השני — כ-35 ק"מ). פעולה מתואמת בין צבאות אלה יכלה לכתר את מרחב חזית-הצפון, מה גם שלא היתה ודאות אם לא יתערב הצבא הלבנוני במקרה שנתקף את "צבא-ההצלה". הכרחי היה שכיבוש הגליל יהפך לעובדה בטרם יספיקו להתאושש העיראקים והסורים.

שלא כמצבה הכולל של מדינת ישראל, הנמצאת על "קווים פנימיים" ביחס לצבאות-ערב — הפוך היה המצב בגליל. שם, לעומת "צבא-ההצלה", נמצאו אנו על "קווים חיצוניים". מערכת הדרכים בגליל אפשרה לו להעתיק במהירות כוחות בתוך ה"כיס", אל מול כל גזרה שתותקף. מאידך גיסא, הקפו של הכיס — 100 ק"מ אורכו — סיפק אפשרויות רבות לבחור בנקודות התורפה למתקפה. אך היה על מפקדת החזית לחשוב גם על הקצאת-כוחות ניכרת להטעיה, וכן — הקצאת כוחות נגד התערבות אפשרית של צבאות-ערב אחרים.

ב-5 בספטמבר הוציאה מפקדת החזית את פקודתה הראשונה למבצע "חירם", בהנחה שיבוצע במסגרת ההתקפה על צבא סוריה. הכוח שהוקצה ל"חירם" עמד על חטיבה 7 בלבד — בצירוף גרודי חיל-משמר.

לאחר השינוי שחל במחצית ספטמבר בתכנון המטה-הכללי — בשל הצורך המשוער להקדים מתקפה עיראקית, שנחשבה אז לצפויה לפי הערכתנו ב-20 בספטמבר — שונו בהתאם לכך גם התכניות בחזית-הצפון. נקודת-הכובד של משימותיה הועברה כלפי הגזרה העיראקית — והוטלה על חטיבת "גור

לני". טיהור הגליל הוטל גם עתה, ללא שינוי, על חטיבה 7. שם-הקוד למבצע כולל זה — שלא יצא לבסוף לפועל — היה "סתיו". פקודה לקראתו יצאה מטעם אלוף כרמל ב-16 בספטמבר. הכוחות נערכו למבצע. חט' 7, שפעלה אותו זמן בגזרה המערבית של הגליל, הועברה לשטח-הכינוס באיזור צפת, והחלה כבר בסיוורים הנדסיים, פירוק מוקשים בדרך צפת-מירון, וכו'. אולם, "האור הירוק" המצופה לא הגיע. ב-17 בספטמבר נרצח בירושלים המתוך מטעם האו"ם, הרון ברנדוט. השעה לא נמצאה כשרה להתקפה — אפילו התקפה מקדימה ומוגבלת — של צה"ל. הפעולה נדחתה, ואח"כ בוטלה. חטיבה 7 חזרה ב-27 בספטמבר לבסיסה והמשיכה לפעול בגזרה המערבית של הגליל.

בחודש אוקטובר התרחשו בחזית הדרום מאורעות מכריעים. יש לזכור כי הנגב היה עדיין מנותק, וכי המלצותיו של ברנדוט המנוח, שטרם הוסרו אז מן הפרק, הציעו להפוך ניתוק זה לעובדה מדינית — ולעשות את הנגב, בניגוד להחלטת או"ם של נובמבר 1947, לשטח ערבי; ולאחר סירוב המצרים לכבד את זכות המעבר שלנו לנגב, החל ביום 15 באוקטובר מבצע "יואב". היה חשש כי במוקדם או במאוחר תתפשטנה פעולות-הקרב גם לגזרות האחרות. כדי לקדם אפשרות זו הוציאה מפקדת חזית-הצפון ב-16 באוקטובר פקודה למבצע "סתיו ג'" — שתעודתו העיקרית שנועדה להתבצע על-ידי חט' גולני, היתה לרתק את העיראקים לכבוש שטחים "במשולש" ולשחרר את ואדי-ערב; משימה שניה היתה לרתק את הכוח הסורי על-ידי חטיבת "כרמלי"; השלישית — לבצע לבסוף את "חירם". אלא שעתה חל שינוי מוחשי בהקף הכוחות שנועדו לטיהור הגליל: במקום חטיבה אחת — שתי חטיבות (חט' 7 — ושני גדודים של חט' 9). כיוון ההתקפה העיקרית של חטיבה 7 תוכנן לאורך כביש-

הצפון — אך, בניגוד לתכניות קודמות, ממערב למזרח. החטיבה נועדה להבקיע דרך אילון — ולכבוש בשלב הראשון את סאסא וג'יש; ובשלב השני — לכבוש את מלכיה מעורפה. גדוד אחד של חטיבה 9 נועד לעלות ממגדל, שבחוף הכינרת, על מר; ואילו הגדוד השני של אותה חטיבה נועד לעבור אח"כ דרך הראשון — ולכבוש את פרדיה ואת רמה;

גם הפעם נערכו החטיבות והחלו בהכנות לקראת המבצע. בציפיה לאות המיוחל. חטיבה 9 הועברה לגינוסר בליל 16—15 באוקטובר. אולם מבצע „יואב“ עמד עדיין בשלבו הראשונים, וההכרעה בדרום טרם נראתה; מאידך גיסא, נתבדה החשש לתגובה מידית של צבאות-ערב לעזרת המצרים. לכן החליט המטה הכללי לתגבר את גזרת „יואב“ עליידי חטיבה 9. החטיבה הועברה לחזית-הדרום בליל ה-17 באוקטובר.

נדמה היה, לכאורה, כי בינתיים חלפה שעת הכושר לטיהור הגליל. אולם כאן, ניתן לומר, בא קאוקג'י עצמו לעזרתנו. תקופת ההפוגה בין מבצע „דקל“ ל„חירם“ — חודשי יולי-אוקטובר — הייתה רצופה בתקריות קטנות וגדולות בעיקר בגזרת המערב, בקטעי תרשיחה, מער ואיקרית (וכפי שכבר צוין — באחדות מאלו הוכיחו לפרקים חיילי „צבא-ההצלה“ שיפור ניכר ביכולת-הלחימה שלהם). כנראה, נועק עתה קאוקג'י לעזרת המצרים בנגב, וב-22 באוקטובר עם שחר פתח הוא בהתקפה על מוצב שיד-עבד, הסמוך למנרה, שהיה מוחזק בידי כוחות-המשמר של מחוז-הגליל. המטלטל נכבש, הנסיונות שלנו לכבוש מחדש, וכן לפרוץ את ההסגר שהוטל על מנרה, לא הצליחו, ועלו באבידות ניכרות. כן נכשל הנסיון למשוך כוחות אויב משם לגזרה המערבית. עליידי הפגנת-כוח של חט' 7 בגזרת איקרית.

קאוקג'י, אשר משאת נפשו הייתה לכבוש לו רק נקודה יחידה אחת, ראה כאן הזדמנות נאותה, שתפצה אותו על מפת-הגנש ליד טירת-צבי, משמר-העמק וסג'רה. מנרה הייתה נצור רה, והוא סירב בעקשנות וביהירות לפנות את כוחותיו מה-שטח שתפס — למרות דרישת אנשי האו"ם שנוכחו בצדקתנו בענין זה. עליידי כך נתן לנו את העילה המשפטית לפתוח במתקפה המצופה לשחרור הגליל — שאף נתחייבה מבחינה מבצעית-עניינית עליידי מצב הדברים בקטע של מנרה. שכן, ברור היה שמנרה לא תיושע עליידי התקפת-מצח על המצוקים שהוחזקו שם עליידי יחידות קאוקג'י; ובשביל לחלצה ממ-צור זה היה כאן צורך — לא רק הזדמנות — להפעיל את מבצע „חירם“. ומה עוד שבשלב זה הוכרע כבר גורל מבצע „יואב“ (ב-22 באוקטובר נכבשה באר-שבע, ב-27 נכנסנו לאשדוד). למפלה המצרית הייתה השפעה מרתיעה על כל צבאות-ערב, שנזחו עתה כליל את כונותיהם ההתקפיות — ונערכו להגנה. עתה בשלו, איפוא, הן התנאים הפוליטיים והן התנאים האו-פרטיביים למבצע טיהור-הגליל.

התכנית הסופית

ב-26 באוקטובר — יומים לפני התחלת המבצע — בעוד מתנהל עליידי האו"ם המו"מ לתיווך עם קאוקג'י, הוציאה

מפקדת-החזית את הפקודה הסופית למבצע „חירם“. העודת המבצע נשארה כפי שהייתה: „להשמיד את כוחות קאוקג'י ולהשתלט על הגליל כולו; להציב את גבולנו על גבולה המנדטורי של ארץ-ישראל“. אולם פקודה סופית זו שונה הייתה מקודמותיה. ראשית, הפך המאמץ המשני, של כיבוש הגליל, למאמץ העיקרי. אמנם, גם עתה הייתה הנחת-היסוד של מפקד החזית כי פעולה זו עלולה להביא להתלקחות כללית, בכל גזרות חזית-הצפון. אך למקרה כזה — שנחשב הגרוע ביותר מן המצבים שנראו כאפשריים — הוחלט להס-תפק בריחוק בגזרות האחרות: עליידי חטיבת „גולני“ — מול גזרת הרי-אפרים; ועליידי חטיבת „כרמלי“ — מול הגזרה הסורית. שנית — הכוחות שהוקצו לכיבוש הגליל כללו הפעם שתי חטיבות (7 ו-9) במילואן, ועוד שתי פלוגות של חיל-המיעוטים, וסיוע ארטילרי ואוירי. שלישית, החזית חזרה לתכנון הראשון, שנקבע עוד בחודש אוגוסט, אשר עיקרו היו:

● פעולת כיתור לאורך הציר צפת, ג'יש, סאסא, תרשיחה. חטיבה 7 נועדה לתקוף מצפת עד סאסא, לאחר שעורפה יובטח עליידי כיבוש מירון. חטיבה 9 נועדה לכבוש את תרשיחה ולהמשיך בהתקדמות מזרחה. התקדמות שתי זר-עות-מלקחים אלו נועדה להתבצע בסאסא;

● לאחר ההתמקדות נועדה חטיבה 7 לפנות צפונה, אל מלכיה — ואילו חט' 9 נועדה לטיהור מרכזו של הגליל;

● לחטיבת „כרמלי“ לא נועד בשלב זה תפקיד התקפי — אלא, כאמור, ריתוק בלבד של הצבא הסורי ושל כוחות קאוקג'י שבגזרת מנרה;

● ההטעיה בחלק של גזרת-המערב שמדרום לתרשיחה בציר מג'דל-כרם, הוטלה על גדודי חיל-המשמר. ההטעיה בגזרת-הדרום באיזור עמק בית-נטופה הוטלה על כוח של חטיבת „גולני“.

בליל ה-27—26 באוקטובר החלה תנועת הכוחות אל שטחי-ההיערכות. חטיבה 7 הועברה בהסתר מהגזרה המערבית אל צפת; ואילו חטיבה 9 — אשר, כאמור לעיל, הועברה ב-17 באוקטובר בחפזן אל חזית-הדרום — הועברה עתה במשנה-חפזן בליל ה-25 באוקטובר בחזרה לצפון, ויצאה מיד לשט-חיה-התארגנות שלה. בגזרת תרשיחה. הכל היה מוכן לשעת ה-„ש“, שנקבעה ל-1930 ב-28 באוקטובר.

פרשת התכנון של מבצע „חירם“ נידונה כאן בהרחבה על-מנת להמחיש לקורא — שבודאי רחוק כבר מאוירת ימי מל-חמת-הקוממיות — מקצת מן הבעיות שעמדו בפני פיקוד צה"ל דאז. מבצע „חירם“ — ביצעו היה מהיר, והצלחתו שלמה; ועל אף מספר שינויים שהיה הכרח להכניסם, הוגשם בסופו-שלידבר כפי שתוכנן. אולם תכנונו עבר שלבים שר-נים — שלפרקים אף סתר, לכאורה, זה-את-זה — וחלו לגביו, בהשפעת המצבים המשתנים, תמורות בתפיסה האופר-טיבית לפרטי התכנון, עד שקיבל את צורתו הסופית.